

լար՝ երկրին պաշտպանողական ոգին: Վասն զի, ինչպէս ուրարտական թագաւորութեանց շրջանին ալ, հայը մշակ եւ հովիւ ժողովուրդ էր, որ, առաջնորդուած իր անուական դասակարգի զօրավարներէն, կը քալէր ասպատակող թըշնամիին դէմ, պատերազմի դաշտին վրայ քաջաբար կատարելով իր պարտականութիւնը: Յիրաւի, կորովի, չարքաշ, հայրենասէր հայ գիւղացին էր, որ ի հեճուկս այնքան արշաւանքներու դիտցաւ պաշտպանել հայկական անկախութիւնը, եւ անոր շնորհիւ, նաեւ իր ընտանիքին կեանքը, ինչքը եւ պատիւը:

Հոս պէտք է յիշատակել Շիւմբերթէրի արդար դատաստանը, որ խտորէն կը ձաղկէ բիւզանդական ահաւոր պատասխանատուութիւնը, Հայաստանը իր բնական պաշտպաններէն զրկելուն համար: «Մոնոմախոսը, կ'ըսէ Փրանսացի նշանաւոր բիւզանդագէտը, շատ անխոհեմ դրոշուեցաւ՝ ջնջելով հայ քաջամարտիկ գիւղացիներու զինուորական հին եւ ուժեղ կազմակերպութիւնը, որ մինչեւ այդ ժամանակ ապահովէր էր սահմանապահութիւնը, արեան տուրքի փոխարէն տուրք հաստատելով: Ասով մէկ հարուածով ոչնչացաւ դիմադրական ուժը՝ զոր Հայաստանը կ'արձանացնէր ընդդէմ Բիւզանդիոնի թշնամիներուն: Պէտք եղաւ դիմել վարձկան բանակներու՝ պաշտպանելու համար այդ սահմանապահութիւնը — երկիրը, թրքական արշաւանքին դէմ: Այս վարձկանները, բընակահարար, որ իրենց հայրենիքին, իրենց կիներուն եւ իրենց գաւակներուն համար չէին կոուեր, ինչպէս մինչեւ այն ատեն ըրեր էր հայկական տեղացի զօրքը, կարող էր միայն չնչին ուժ մը ներկայացնել»:

Կարելի չէ այս տխուր էջը փակել՝ առանց յատուկ բերելու Մատթէոս Ուռհայեցիին արժանահաւատ խօսքերը: Նա Սելճուք թուրքերու մեր հայրենի հողին

վրայ շարունակաբար կատարած կործանիչ արշաւանքները նկարագրելէ ետքը, մատը բուն վէրքին վրայ կը դնէ, կազմելով սարսափելի ամբաստանադիր մը Բիւզանդիոնի դէմ:

«Ո՞վ կարող է պատմել, կ'ըսէ հայ գրիչը, այն բոլոր չարիքները, գործնի Հայոց տունը կրեց Յունաց տկար եւ քուլամորթ ազգէն: Անոնք հայ գորականները իրենց յարկերէն եւ գաւառներէն հանեցին ցրուեցին, եւ Հայոց բագաւորութեան աքոռը ջնջեցին. փակեցին հայ գործերուն եւ գորավարներուն պահպանութեան շնրջապատ պարիսպները. Հոռոմներու ազգն իրենց ֆաշութեան պարծանքը՝ անդարձ փախուստն ըրին. նմանեցան վատ հովիւներուն, որ գայլը տեսնելուն՝ կը փախչին: Հոռոմներուն ջանքն եղաւ՝ Հայոց տան ամբարանի պարիսպը փակել կործանել. անոնք ամէն յաղթութիւն իրենց վերագրեցին, եւ անպատկառելի երեսներով, ներքնացած գորավարներով եւ ներքինի գործերով ջանացին Հայերը պահել, այնպէս որ Պարսիկները՝⁽¹⁴⁾ բովանդակ Արեւելքը անտէր տեսնելով՝ չափազանց զօրացան, որ մէկ տարիէն հասան մինչեւ Կոստանդինուպոլսի դուռը, եւ տիրեցին Հոռոմներու բոլոր աշխարհին, ծովեզերեայ ֆաղափներուն եւ կղզիներուն: Անոնք Յունաց ազգը Կոստանդինուպոլսի մէջ բանտարկեցին...: Պարսից դէմ մղուած պատերազմներէն յօժարութեամբ կը փախչին...: Երբ անոնք ֆաշ եւ զօրաւոր մարդ մը գտնէին, աչքերը կը խաւարեցնէին եւ կամ ծովը ձգելով խեղդամահ կ'ընէին. անոնց մեծագոյն փոյթն էր Հայոց բոլոր իշխանները եւ ֆաշ զինուորականները Արեւելէն դուրս հանել եւ բերել բնակեցնել Յունաց քով: Եղան ներ-

(14) Այս անուն տակ պէտք է հասկնալ Սելճուք թուրքերը, որոնց հետ խառնուած էին նաեւ պարսիկները:

քիններ, եւ փոխանակ ֆաշերու պէս հաստ գրահներ կրելու՝ իրենց զգեստներուն գոգերը լայն եւ երկայն ըրին, փոխանակ պողպատէ սաղաւարտին՝ փակեղդ դրին. փոխանակ երկաթապատ քիլուրներու՝ օձիքը ուսերուն վրայ լայն բացին: Կիներու պէն հեգ եւ ծածուկ կը խօսին. միշտ զինուորութեան մէջ կրքուած ֆաշ եւ մանկահասակ պատանիներուն կորուստին վրայ կը խորհին: Ասոնց ձեռքէն բոլոր հաւատացեալները գերի տարուեցան Պարսից աշխարհը»⁽¹⁵⁾:

(15) Մ. Ուռհայեցի. Մասն Բ. էջ 162-164:

(Շարունակելի)

Խ Ո Ս Տ Ո Ւ Մ

Շիրիւնդ եւ ճաշերուն մէջ պիտ' առկախեմ,
Օրրոցքի պէս, ոչր կը ննջէ կեանքը խաղաղ.
Որպէսզի քեզ գարնան հովերը օրօրեն,
Բստուներն ոչ լոյսը քեզի հետ ընեն միշտ խաղ:

Որպէսզի մահը չլլայ քեզ բաժնած երբեք
Անձրեւներէն՝ որ կարկաչուն տեղան վրաւ.
Ու տարափով ճանրացած ոտ մը դիշարեկ
Քեզ խոնարհի՝ գգուելով դեմքդ խանդակաւ...:

Պիտի հանգչիս ամենաբարձր ձիւղին վրայ.
Ու ճիւղման պատմութեանի մէջ թիւրեղեայ
Պիտի խոշմեն կարօտաւոր առաջտուներ:

Ու երբոր քեզ օրօրէ հովը մեղմօրէն,
Պիտի կարճեմ որ տակաշին դռն չես մեռեր.
Դռն իմ Աղունը, իմ Յարուցեալ, իմ Լուսնեղեն:

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱՌ